

БЛАЖЕННИЙ КЛИМЕНТІЙ ШЕПТИЦЬКИЙ ЯК АВТОРИТЕТ УКРАЇНСЬКОЇ ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ: АНАЛІЗ РЕЛІГІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Вікторія Чернописька

асистент кафедри цивільного права та процесу

*Навчально-науковий інститут права, психології та інноваційної освіти
Національний університет «Львівська політехніка», канд. іст. наук*

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8224-9111>

DOI: [https://doi.org/10.37222/2524-0315-2020-12\(28\)-1](https://doi.org/10.37222/2524-0315-2020-12(28)-1)

Проаналізовано роль К. Шептицького у розв'язанні релігійних і церковних проблем Східної Галичини у період конфесійно-релігійних трансформацій (1944–1946). Доведено, що орієнтація архимандрита Климентія на консолідацію духовенства й реалізацію національних прагнень українства стала визначальною у збереженні церковно-релігійного комплексу УГКЦ в період його руйнування у другій половині 40-х років ХХ ст. Аналіз документів однозначно вказав на те, що К. Шептицький був великим противником злочинної акції «воз'єднання» і своєю діяльністю продемонстрував вірність національній ідеї та церкві, підпорядкованій Апостольському первопрестолу, який давав українській нації гарантії демократичних свобод і європейських цінностей.

Ключові слова: *Українська греко-католицька церква (УГКЦ), Климентій Шептицький, церковно-релігійний комплекс, духовенство, репресії, ліквідація УГКЦ, радянська влада.*

Репресії радянського режиму та ліквідація Греко-католицької церкви (ГКЦ) на західноукраїнських землях наприкінці першої половини ХХ ст. є темою багатьох наукових досліджень. У них з різних позицій висвітлюються причини, перебіг, масштаби, історичні наслідки цієї акції, її вплив на духовне і громадсько-політичне життя українського суспільства. Але незважаючи на підвищений інтерес науковців до цієї тематики, резерви для її пізнання та певного переосмислення не вичерпано, що значною мірою пов'язане із розширенням джерельної бази дослідження.

Актуальність теми полягає у тому, що особливого значення у цьому контексті набуває дослідження ролі священства та вірних у збереженні ГКЦ та визначенні конфесійно-інституціональної політики радянської влади у Східній Галичині. Всебічний аналіз церковно-релігійної діяльності Климентія Шептицького у період етноконфесійних трансформацій греко-католиків західного регіону допоможе зрозуміти складну ситуацію, що виникла в ГКЦ.

Ми поставили мету розкрити специфіку існування церковно-релігійного комплексу ГКЦ під керівництвом К. Шептицького у період руйнування. Завданням дослідження є, по-перше, проаналізувати наявну джерельну базу для об'єктивного і повного розкриття теми роботи; по-друге, дослідити роль і місце К. Шептицького у збереженні церковно-релігійного комплексу ГКЦ згаданого періоду; по-третє, прослідкувати вплив церкви на процес консолідації духовенства й збереження національних прагнень українства.

Об'єктом дослідження є соціально-політичні, національно-культурні та релігійно-церковні процеси в Східній Галичині наприкінці першої половини ХХ ст.

Предмет дослідження — збереження церковно-релігійного комплексу УГКЦ під керівництвом К. Шептицького в період руйнування (друга половина 40-х рр. ХХ ст.) у Східній Галичині.

Необхідність детального і всебічного аналізу церковно-релігійної діяльності Климентія Шептицького спонукає до аналізу історіографії досліджуваної проблеми. На особливу увагу заслуговують архівні документи радянських центральних та місцевих органів влади, що зберігаються в Державному архіві Служби безпеки України (м. Київ) у фондах 65 і 71. Авторство цих документів належить органам НКВС-НКДБ-МДБ. Насамперед це — нормативно-розпорядчі документи щодо активізації оперативно-слідчої роботи стосовно духовенства УГКЦ, звітні документи, серед яких — доповідні записки, спецповідомлення, звіти керівників структурних підрозділів та обласних управлінь НКДБ-МДБ УРСР, довідки, записки про хід виконання плану оперативних та слідчих заходів щодо ліквідації УГКЦ.

Значний масив архівних матеріалів і документів, без яких неможливо науково досліджувати релігійно-церковну діяльність

К. Шептицького, вести аргументовану дискусію й робити обґрунтовані висновки, зосереджено у Центральному державному історичному архіві України у Львові — фонд 358 «Шептицький Андрій-Олександр, граф, митрополит Греко-католицької церкви».

Новизна дослідження ґрунтується на тому, що, виходячи з актуальності досліджуваної тематики, використовуючи невідомі або маловідомі архівні матеріали та документи, ми зробили спробу комплексно і цілісно розкрити роль К. Шептицького у збереженні церковно-релігійного комплексу УГКЦ в період руйнування у другій половині 1940-х рр.

Політичний режим, що утвердився 1944 р. у західноукраїнському суспільстві, форсував уніфікацію суспільно-політичного, економічного та церковно-релігійного життя краю відповідно до загальносоюзних зразків. Загальні плани наступу на ГКЦ розпочали складати у Москві відразу після Тегеранської конференції. Керівництво НКВС СРСР однозначно вважало Ватикан одним із центрів діяльності, скерованої на підрич підвалин радянського ладу. Відповідно ГКЦ розглядали як складову частину боротьби проти Римської курії.

Реалізацію планів державної інституційної ліквідації ГКЦ радянська влада розпочала підступними методами. Вона відразу прийняла таємну ухвалу про закриття митрополичої друкарні «Студіон», обмежила добродійну та пасторальну діяльність духовенства у народній лікарні [8, с. 17]. З огляду на це Митрополит Андрей вирішив делегувати представників Церкви до Москви з метою заявити про лояльне ставлення до радянської влади й остаточно врегулювати відносини з вищими органами державного управління СРСР про створення можливостей для повноцінного існування ГКЦ за нових політичних умов [8, с. 41].

Однак Митрополит Андрей Шептицький помер 1 листопада 1944 р., а делегація ГКЦ так і не змогла виконати його бажання [8, с. 17]. Проте лист на ім'я Йосифа Сталіна Митрополит Андрей Шептицький залишив у свого брата ігумена Климентія, який «стояв найближче до митрополита» [1, с. 73].

Важким випробуванням для ігумена Климентія зокрема та студійської спільноти загалом стала втрата рідного брата та духовного батька. У листі до брата Станіслава, який проживав у Корчині

в Польщі, він згодом писав: «Розумієш, наскільки мені важко, яка витворилася пуста... Я залишився тут сам — власне, сьогодні річниця з дня смерті Митрополита. Днями повертаюся до Унева, бо ж влада не бажає, щоб я надалі перебував у Львові... До побачення, але де й коли — здається на тому світі» [10, с. 92]. Прочитований лист є останнім, який отримала родина від ігумена Климентія.

Одразу після смерті Митрополита Андрея Шептицького єпископ Йосиф (Сліпий) перебирає на себе відповідальність за діяльність ГКЦ. За попередніми домовленостями Митрополита Андрея з Римом, він повинен був успадкувати Львівський митрополичий престіл. Як відомо, 25 листопада 1939 р. Папа Пій XII видав буллу про призначення ректора о. Й. Сліпого єпископом-коад'ютором Львівського архієпископа з правом успадкування митрополичого престолу.

Насамперед єпископ Йосиф очолив публічні похоронні церемонії Митрополита Андрея та виголосив прощальне слово, за яке йому ігумен Климентій щиро і сердечно дякував, кажучи, що це була «спеціальна харизма» [7, с. 13]. Чин похорону й усі заходи, пов'язані з цією сумною подією, організували ченці Студитського Уставу під особистим керівництвом ігумена Климентія. Останнє прощання з Митрополитом Андреем Шептицьким зібрало не лише греко-католицьких єпископів, численне духовенство та вірних (серед них чимало зі Східної України), а й римо-католицький і вірменський клир, представників Православної Церкви та єврейської громади. Похорон закінчився величним траурним походом вулицями Львова, який, за словами Владика Йосифа (Сліпого) «сильно вплинув на духовний зріст народу» та перетворився на демонстрацію величчя ГКЦ, духовної та етнічної консолідації населення Західної України [2].

Приступаючи до виконання своїх духовних обов'язків, Владика Йосиф (Сліпий) 10 листопада 1944 р. насамперед зустрівся з ігуменом Климентієм Шептицьким. У ході цієї розмови було вирішено, що ГКЦ все ж таки відправить до Москви делегацію духовенства, яка висловить лояльність Церкви до влади та з'ясує долю ГКЦ в умовах СРСР. Також під час бесіди ігумена Климентія ознайомлено з першим робочим розпорядженням Владика Йосифа про піднесення його до титулу архимандрита, а всіх настоятелів монастирів Студійського Уставу — до титулів ігуменів [9, арк. 116].

Як бачимо, ігумен Климентій мав великий духовний авторитет у єпископа Йосифа, і його думку враховували у вирішенні практично всіх важливих церковних питань. Підтвердженням цього є цитата з оперативного повідомлення: «митрополит сам пішов до архимандрита, замість того, щоб визвати його до себе, ще раз підкреслює виняткову роль, яку відіграє тепер і буде відігравати у майбутньому Климентій Шептицький» [7, с. 43].

12 листопада 1944 р. відбулося святочне уведення Владики Йосифа (Сліпого) на митрополичий престіл ГКЦ, також його призначено Адміністратором греко-католиків українців в СРСР. Знаменним є те, що під час урочистого поставлення Владики Йосифа прелатом о. Леонтій Куницький зачитав «Декрет про піднесення гідності ігумена Климентія (Шептицького) до титулу Унівського архимандрита». У документі чітко перелічувалися заслуги ігумена Климентія перед ГКЦ, зокрема: «1) 30 років «подвижається» у цій громаді; 2) поширив діяльність монашої громади далеко поза межами Галичини: Боснія, Полісся, Підляшшя; 3) багато часу приділив для відновлення традицій Східних богослужінь; 4) надав форму громаді студитів — уклав устав; 5) великий вклад зробив у розбудові східновізантійського малярства» [9, арк. 117]. Із перерахованих заслуг стає зрозуміло, що ігумен Климентій зумів значною мірою практично реалізувати завдання, що ставив Митрополит Андрей перед відновленням Студійського чернецтва.

Після прочитання декрету Митрополит Йосиф здійснив обряд уведення у титул архимандрита з іменуванням ігумена Климентія архимандритом монахів Студійського Уставу та вручив символи церковної влади: мантию, мітру, жезл і хрест [9, арк. 117]. Очевидно, що, підтримуючи розбудову ГКЦ у Східному напрямі, Митрополит Йосиф іменуванням ігумена Климентія титулом архимандрита хотів підкреслити Східний вектор діяльності Студійського чернецтва, а відтак надати йому певні привілеї, адже всі настоятелі отримували титул ігуменів. Також цей акт додав ігуменові Климентію неабиякого авторитету не тільки серед духовенства, а й громадянства, яке численно було присутнє на інтронізації Митрополита Йосифа Сліпого.

Наступним важливим завданням новопоставлений Митрополит Йосиф вважав завершення задуму свого попередника. Тому одразу

після інтронізації він мав зустріч з уповноваженим Ради у справах релігійних культів (РСРК) Сергієм Даниленком, який насправді був полковником радянських спецслужб під псевдонімом «Карін» [5, с. 860]. У ході розмови останній наполягав на тому, щоб керівником делегації був призначений о. Гавриїл Костельник, який привернув увагу радянської влади своєю критикою католицизму, і, відповідно, владні структури вважали його перспективним співробітником [1, с. 77]. НКВС прагнуло здійснити конкретні заходи щодо ліквідації ГКЦ, однак Митрополит Йосиф не погодився на провокативні пропозиції влади і не довірив о. Гавриїлові Костельнику це важливе завдання.

Керівником делегації Митрополит Йосиф призначив архимандрита Климентія, мотивуючи свою позицію особистим проханням Митрополита Андрея Шептицького, щоб його послання товаришу Йосифу Сталіну вручив рідний брат — архимандрит Климентій Шептицький [5, с. 251]. Греко-католицьке керівництво розуміло, що це поважне завдання вимагало розв'язання низки протиріч, у яких переплелися інтереси ГКЦ і СРСР. Тому посередницьку роль мав виконувати архимандрит Климентій, який завжди непохитно стояв на засадах Церкви, був компетентним у політичних і юридичних питаннях та міг виважено вести переговори.

22 грудня 1944 р. делегацію у складі священників: о. д-ра Гавриїла Костельника, радника Митрополичої консисторії о. Івана Котіва, ієрм. Германа (Будзинського) та архимандрита Климентія Шептицького прийняв голова РСРК при РНК СРСР Іван Полянський [8, с. 19]. Під час зустрічі керівник делегації архимандрит Климентій передав три документи: листи-прохальні петиції Митрополитів — Йосифа Сліпого й Андрея Шептицького — до Йосифа Сталіна, а також лист-меморандум на ім'я голови РСРК [1, с. 79].

Водночас на зустрічі з головою НКВС делегати вели переговори із генералами «Політичного управління Червоної армії», які перед Церквою поставили вимогу вступити в активну боротьбу проти загонів УПА та всього українського національно-радикального руху з метою припинення його терористичної та антирадянської діяльності [3, арк. 29]. На це, звичайно, не могли погодитися ні керівництво ГКЦ, ні особисто архимандрит Климентій, прихильник українського національного відродження. Тактовні пояснення

архимандрита Климентія, що Церква не може включитися безпосередньо до політичної і збройної боротьби, не зрозуміли у Кремлі [7, с. 64]. Ми з'ясували, що насправді з делегацією зустрічалися не генерали Червоної армії, а спецагенти НКВС П. Федотов, А. Леонтьєв, П. Судоплатов, які делегатам представилися генералами Івановим, Лебедевим та Сергєєвим [5, с. 278].

Перед від'їздом делегатів ГКЦ несподівано запросили до ставки Верховного головнокомандування, після чого стало зрозуміло, що ставлення влади до ГКЦ залежатиме від того, яку позицію вона обере щодо боротьби проти УПА. Церква опинилася віч-на-віч перед дилемою: або стати на бік влади у боротьбі проти українського національного руху Опору і зректися своєї церковної ідентичності й історичного нерозривного зв'язку з цим рухом заради непевної перспективи нормалізації свого становища у радянській державі, або ж зазнати переслідувань режиму, але зберегти довіру вірних, національна свідомість яких була надзвичайно високою [1, с. 83].

Аналізуючи позицію Церкви щодо політичних пропозицій Москви, слід звернути увагу на деякі суб'єктивні чинники, що супроводжували переговорний процес, зокрема на особу о. Гавриїла Костельника, який брав на себе ініціативу в бесідах із керівництвом НКВС і практично ігнорував інших делегатів. Нагадаємо, що вже під час поїздки до Москви він зазначив: «Мені здається, що час нам з папою порвати, нічого з ним тягатися» [5, с. 290]. Це було яскравим доказом його переконання діяти проти Апостольського Престолу. Зухвала поведінка о. Г. Костельника підірвала його авторитет і заявила про непомірні амбіції. Тому не можемо стверджувати, що позиція, яку займала в багатьох суперечливих питаннях делегація ГКЦ, адекватно відображала точку зору учасників делегації та всієї ГКЦ.

Звертаємо увагу, що делегація ГКЦ таємно зустрічалася у Москві з Апостольським адміністратором в СРСР, духівником американського та французького посольств асумпціоністом о. Леопольдом Марі Брауном. І це незважаючи на постійний контроль органів НКВС, зокрема працівника Комітету у справах релігійних культів при РНК І. Садовського, закріпленого за делегацією, який, за словами архимандрита Климентія Шептицького, як «ангел-хоронитель» не відходив від них [7, с. 63].

За ініціативою та наполегливим вимаганням архимандрита Климентія, попри на категоричну відмову о. Гавриїла Костельника, члени делегації намагалися встановити зв'язок з о. Л. Брауном. Не заставши його у посольстві, при якому проживав о. Леопольд, члени делегації залишили йому поштівку-візитку, яку написав архимандрит Климентій [3, арк. 228]. У результаті зустріч відбулася цілком таємно ввечері 25 грудня 1944 р. у номері готелю «Москва», в якому проживав архимандрит Климентій разом із ієрм. Германом (Будзінським). В основному розмова велася між архимандритом Климентієм та о. Леопольдом Брауном, вони обмінялися думками про становище ГКЦ в СРСР і обговорили вимоги, висунуті делегацією ГКЦ [6, с. 483].

Апостольський адміністратор у Москві, характеризуючи меморандум, зазначив, що основні положення цього документа чітко окреслюють вимоги Католицької Церкви щодо радянської політики. Відповідно, копію особисто передав до Римської курії [1, с. 79]. Природно, що о. Леопольд акцентував увагу архимандрита Климентія на тому, щоб делегація ГКЦ не надто довіряла державним органам у їх лояльному ставленні до Церкви та декларованим ними обіцянкам, і в переговорах з представниками влади проявляла значну обережність [7, с. 494].

Під час перебування у Москві архимандрит Климентій також намагався з'ясувати особливості душпастирювання в СРСР, оскільки він був екзархом Росії та Сибіру, і радянська влада уже здійснила перші арешти духовенства та вірних. Розуміючи всю делікатність становища та залежність греко-католицької громади Росії від позиції Православної Церкви, з метою налагодження толерантних стосунків між греко-католиками та православними він зустрівся з місцєблюстителем патріаршого престолу Кир Алексієм, який досить гостинно прийняв його, проте зміст їхньої розмови замовчували. Крім цього, офіційна делегація ГКЦ відвідала родину Абрикосових і Старообрядницьку Церкву, яка цікавилася унійними проектами ГКЦ, та її бібліотеку, яка своєю величиною та потенціалом справила на архимандрита Климентія приємне враження [7, с. 63].

Поїздка делегації до Москви викликала певний резонанс у Львові, що неоднозначно сприйняв греко-католицький соціум. Зокрема, своїми враженнями про візит архимандрит Климентій поділився

з академіком Василем Щуратом, заявивши, що, незважаючи на люб'язність органів НКВС, він скептично ставиться до їхніх запевнень і де-факто не вірить у покращення становища ГКЦ [7, с. 65]. Як бачимо, архимандрит Климентій усвідомлював, що всі дипломатичні переговори та оптимістичні запевнення влади велися з метою збору компрометуючих матеріалів для остаточного втілення плану зі знищення ГКЦ і, як згодом виявилось, він не помилився.

Після публікації, за ініціативи НКВС УРСР, у львівській газеті «Вільна Україна» памфлету Ярослава Галана (під псевдонімом «Володимир Росович») «З хрестом чи з ножем?», що ознаменував початок відкритого наступу держави на ГКЦ, стало очевидним, що арешт греко-католицьких ієрархів неминучий. Тому Митрополит Йосиф Сліпий, відчувавши арешт, 9 квітня 1945 р. скликав на позачергову раду впливове духовенство Галицької митрополії: єпископа Микиту (Будку), єпископа Миколая (Чарнецького), архимандрита Климентія (Шептицького) та віцепровінціала Чину Найсвятішого Избавителя (отців-редемптористів) ієрм. Йосифа (де Вохта) з метою ухвалити відповідні рішення щодо забезпечення подальшої роботи керівництва Церквою [7, с. 353]. На оперативній нараді всіх названих осіб призначив адміністраторами Львівської архієпархії, тобто офіційними своїми правонаступниками у разі його ув'язнення [1, с. 100]. Отримані права засвідчили зростаючий авторитет архимандрита Климентія у церковних колах та особисту довіру до нього Митрополита Йосифа (Сліпого).

І справді, у ніч на 12 квітня 1945 р. органи НКВС здійснили безпрецедентну акцію — заарештували вище керівництво Церкви — увесь єпископат ГКЦ, що перебував на території УРСР, а також значну кількість духовенства та церковного активу [5, с. 20]. Незважаючи на активні дії влади, архимандрит Климентій шукав способів для звільнення владик. Зокрема, він займався збором відповідних підтверджувальних документів того, що Владика Микита (Будка) є єпископом Канади й англійським підданим, адже це могло стати вагомою юридичною причиною його звільнення [3, арк. 230].

Потрібно зауважити, що архимандрит Климентій шукав різних способів передачі до Ватикану інформаційних листів про стан Церкви, арешт єпископів, створення так званої «Центральної ініціативної групи» (ЦІГ) на чолі з о. Гавриїлом Костельником та

перехід священників на православ'я. Спочатку він намагався доправити листи о. Л. Брауну до Москви, який мав надіслати їх до Римської курії [3, арк. 231]. Пізніше, з огляду на складну ситуацію, архимандрит Климентій вирішив конспіративно відправити до Ватикану, через Польщу, сина колишнього львівського равина Курта Левіна (Романа Митку), який раніше переховувався як новик у монастирі Студійського Уставу [3, арк. 238]. Наступним кроком, скерованим на інформування Ватикану, стало те, що за вказівкою архимандрита Климента до Рима готувалися нелегально виїхати за фіктивними документами священники: о. Йосиф Кладочний, особистий секретар Митрополита Йосифа, та о. Іван Котів, секретар Митрополичого Ординаріату [3, арк. 239].

Як бачимо, архимандрит Климентій вживав активних заходів для інформування Ватикану про правдиве становище ГКЦ, і відповідно завзято просив вплинути на вирішення складних релігійних проблем. Проте практичних кроків офіційний Ватикан не міг здійснити, оскільки не перебував у дипломатичних відносинах з Москвою, ба більше — упродовж 1946–1948 рр. яскраво окреслилося відкрите протистояння між СРСР та Апостольським Престолом.

План ліквідації ГКЦ передбачав і зростання впливу на громадську думку, заклики до «возз'єднання» мали б лунати з уст не лише керівників влади, діячів культури, членів ЦПГ, а й впливових священнослужителів, які могли б подавати приклад у цій справі, своїм авторитетом нейтралізувати думку противників. НКВС намагався докласти максимум зусиль, щоб схилити провідного лідера греко-католицької опозиції архимандрита Климента до переходу в російське православ'я. Керівництво НКВС поставило це важливе для них завдання перед о. Гавриїлом Костельником, зауваживши, щоб він наодинці зустрівся з архимандритом Климентом і в умовах повної конфіденційності заручився його підтримкою [5, с. 625]. Проте бесіда з архимандритом Климентом завершилася не на користь розробленого сценарію, він відкрито заявив про свою непримиренну позицію щодо «возз'єднання» та категорично відмовився від переходу до православ'я, аргументуючи свій спротив насамперед власними релігійними переконаннями [5, с. 660]. Як згадував о. Йосиф Кладочний, архимандрит Климентій не лише не погодився, а й намагався вказати на хибність поведінки

о. Г. Костельника та переконати його повернутись до лона ГКЦ і не вживати жодних заходів для переходу в православ'я [11, с. 219]. Ці зустрічі були безрезультатними. Стало зрозумілим, що архимандрит Климентій готовий радше піти шляхом заарештованих єпископів, аніж зрадити Церкву.

Незважаючи на активні заходи радянської влади, включно з насильницькими методами та засобами щодо греко-католицького духовенства, ситуація, пов'язана з переходом у православ'я, була доволі непростою, позаяк велика частина греко-католицьких священників не погоджувалася з діями ЦПГ. Активним противником приєднання до російського православ'я був архимандрит Климентій [5, с. 835], що не боявся відкрито висловлювати свою позицію та думку.

Діяльність архимандрита Климентія полягала у залученні до активного церковного життя усього клиру і здійснення релігійних домагань у рамках законності, демократії. Попри те, що будь-які офіційні кроки як проповідника ГКЦ загрожували архимандриту Климентію неминучим арештом, за його ініціативою священники Львівської архієпархії та всі настоятелі греко-католицьких монастирів 1 липня 1945 р. надіслали листа до заступника голови РНК СРСР Володимира Молотова, в якому просили звільнити єпископів ГКЦ і, відповідно, зупинити акції «возз'єднання», акцентуючи на тому, що духовенство не підтримує діяльність ЦПГ, не визнає її керівним органом ГКЦ, а всіх учасників цієї акції вважають зрадниками Церкви. Під листом першим поставив свій підпис саме архимандрит Климентій Шептицький, а за ним — 61 священник [6, с. 81]. Цей лист був виявом відкритого організаційного протесту проти насилля радянської влади. Потрібно зауважити, що лист подібного змісту був надісланий до Рима, відмінність полягала лише в тому, що архимандрит Климентій виявляв свою антирадянську позицію, і відверто засуджував політику тогочасної влади [6, с. 59].

Внаслідок відкритого спротиву греко-католицької опозиції у формі листа-протесту Управління НКДБ по Львівській області у липні 1945 р. завело агентурну справу «Ватиканці» на 11 впливових як у Церкві, так і в суспільстві священників, які проживали у Львові та брали дієву участь у роботі Архієпархіальної курії.

Серед «основних об'єктів» справи першим був, звичайно, архимандрит Климентій, який «залишається вірним арештованому єпископату, категорично заперечує ЦГ і намагається зірвати возз'єднання уніатської церкви з православною» [6, с. 59].

Напередодні проведення акції з «возз'єднання ГКЦ з РПЦ» влада передала собор св. Юра та Митрополичі палати ЦГ, у яких планувалося розмістити обслуговуючий персонал для собору [4, с. 553], а архимандрита Климентія Шептицького примусово відіслала на постійне проживання до Унівської Лаври, оскільки його перебування на території митрополичого комплексу «вважалося шкідливим і небезпечним» [6, с. 447]. Як свідчили агенти НКВС, що наглядали за архимандритом Климентієм, особисто він жодних серйозних кроків проти виселення не здійснював [4, с. 553].

Важливим напрямом роботи у цей період стала праця серед духовенства з метою його активізації у протистоянні «возз'єднанню» [5, с. 835]. Насправді архимандрит Климентій Шептицький взяв на себе відповідальність за управління нагальними справами греко-католицької громади, зокрема продовжував щочетверга організовувати зустрічі священників. Пріоритетним завданням архимандрита Климентія під час цих заходів було налаштування священників утриматися від приєднання до ЦГ та всіма способами протидіяти її роботі [6, с. 71]. Наприклад, влітку 1945 р. під його керівництвом частина греко-католицької опозиції зірвала конференцію, яку скликав о. Г. Костельник [3, арк. 236].

До архимандрита Климентія часто зверталися, зважаючи на відсутність єпископату, випускники духовних семінарій з проханням про сприяння в отриманні священничих свячень. Розуміючи необхідність священничих кадрів і всю делікатність справи, архимандрит Климентій намагався забезпечити можливість нових рукоположень. У вирішенні цієї проблеми він не раз звертався до Львівського латинського архієпископа Євгеніуша (Базяка), а у листі до Рима просив Папу Пія XII дати на це спеціальний дозвіл [3, арк. 239]. За скеруванням архимандрита Климентія і його благословенням влітку 1946 р. два ієродиякони Студійського Уставу Мирон (Деренюк) та Севастіян (Бень) отримали священничі свячення з рук Мукачівського єпископа Теодора (Ромжі), який вимагав давати свячення тільки тим особам, які матимуть рекомендаційні листи від архимандрита Климентія [3, арк. 186].

Під час роботи єпархіальних нарад у 1946 р. вирішено масово поширити серед греко-католицьких вірних листівки, скеровані проти ЦПГ та духовенства, які переходять у православ'я [3, арк. 236]. Архимандрит Климентій особисто інструктував священників про завдання, які стояли тоді перед греко-католицькою опозицією та на випадок виклику їх в НКВС, щоб негайно доповідали особисто йому. У зв'язку з цим до архимандрита Климентія систематично приходили священники за порадами, як діяти у тій чи іншій ситуації. У розмові з ними він завжди був тактовним і лояльним, проте категорично налаштованим проти переходу у православ'я, і загалом уміло переконував відвідувачів [3, арк. 237]. Оцінку його організаційній роботі дала радянська влада, наголошуючи, що «він продовжував підтримувати зв'язки з противниками православ'я, і гуртував навколо себе реакційне уніатське духовенство з метою спротиву переходу в православ'я» [6, с. 118].

Архимандрит Климентій для організації роботи греко-католицької опозиції проводив таємні наради керівників монаших чинів ГКЦ, їх систематично відвідували настоятелі чернечих чинів — отців василіан ігумен Йосиф (Чепіль) та протоігумен редемптористів ієрм. Йосиф (де Вохт). Було вирішено рішуче протистояти натиску радянської влади, бойкотувати діяльність ЦПГ, розвивати національно-релігійні пріоритети, що суперечило політиці національного нівелювання в рамках СРСР [3, арк. 236]. Місійна діяльність архимандрита Климентія дала позитивний результат. Завдяки проведеній настоятелями роботи серед монаших спільнот у лоно православ'я на 1 березня 1946 р. погодилося перейти лише п'ять осіб із 947 греко-католицьких ченців і черниць, узятих на облік [4, с. 549]. Отже, якщо на парафіяльне духовенство органи НКВС знаходили методи впливу, то монахи й монахині твердо обстоювали свою рідну віру, незважаючи на репресивні дії влади.

Нестабільна політична ситуація, відсутність найменших соціальних умов і власних монастирів не сприяла налагодженню нормальної життєдіяльності монахів Студійського Уставу. За таких складних обставин студити не мали можливості вести організоване монаше життя, тому архимандрит Климентій докладав багато зусиль, щоб консолідувати ченців та духовенство навколо Унівської Лаври, підтримував їх та організовував підпільне релігійне життя Церкви. Як бачимо, своєю діяльністю архимандрит

Климентій заперечив основну причину появи ЦГГ, яка зазначала, що «наша Церква опинилася без власті та дезорганізації», тим більше, що Митрополит Й. Сліпий призначив його адміністратором ГКЦ у разі свого арешту [8, с. 23].

Отже, аналіз проблеми збереження церковно-релігійного комплексу у період ліквідації ГКЦ дає підстави констатувати, що архимандрит Климентій Шептицький відіграв неабияку роль у тому, що скасування унії відбулося не на церковно-релігійному рівні, а лише на державно-політичному. Продовження існування та діяльність Церкви свідчили про ідейно-організаційну згуртованість греко-католицького духовенства, що свого часу зорганізував архимандрит Климентій, який став фактичним його провідником.

1. *Боцюрків Б.* Українська Греко-Католицька Церква і Радянська держава (1939–1950). Львів: Вид-во УКУ, 2005. 268 с.
2. *Гайковський М.* Похорон Митрополита Андрея Шептицького. URL: <http://old.ugcc.org.ua/ukr/library/jubilee/publication/13>. (дата звернення: 25.12.2019).
3. Галузевий державний архів Служби безпеки України. Ф. 6. Кримінальні справи на реабілітованих осіб. 1919–1991 рр. Спр. 74978 ФП. Кримінальна справа Шептицького Казимира Івановича, 1947–1948 рр., т. I. 357 арк.
4. *Зуляк І.* «Невідомі» сторінки підготовки Львівського собору 1946 р. (на основі архівних документів). Історія релігій в Україні: наук. щорічник / упоряд.: *О. Киричук, М. Омельчук, І. Орлевич*; Ін-т релігієзн., філія Львів. музею історії релігії. Львів: Логос, 2011. Кн. I. С. 544-558.
5. Ліквідація УГКЦ (1939–1946). Документи радянських органів державної безпеки: в 2 т. / за заг. ред. проф. *В. Сергійчука*. Київ: ПП Сергійчук М. І., 2006. Т. I. 920 с.
6. Ліквідація УГКЦ (1939–1946). Документи радянських органів державної безпеки: в 2 т. / за заг. ред. проф. *В. Сергійчука*. Київ: ПП Сергійчук М. І., 2006. Т. II. 804 с.
7. Патріарх Йосиф Сліпий у документах радянських органів державної безпеки. 1939–1987 рр.: у 2 т. / за заг. ред. проф. *В. Сергійчука*. Київ: ПП Сергійчук М. І., 2012. Т. I. 656 с.
8. *Сергійчук В.* Нескорена Церква. Подвижництво греко-католиків України в боротьбі за віру і державу. Київ: Дніпро, 2001. 492 с.
9. Центральний державний історичний архів України, м. Львів. Ф. 684 Протоігуменат монастирів чину св. Василя Великого у Львові, 1575–

- 1945 pp. Оп. 2. Спр. 85. Хроніка монастиря святого Йосафата Студійського уставу (т. II), 1931–1945 pp. 152 арк.
10. *Шептицький Я. К.* Отець Климентій (Шептицький). Життєпис на підставі архівних матеріалів родини Шептицьких / пер. з пол.: *Надія Пікулук, Любомира Сеника*; пер. з фр. *Жінет Максимович*. Львів: Свічадо, 1996. 93 с.
  11. *Шкраб'юк П.* Виноградник Господній. Історія життя о. доктора Йосифа Кладочного. Львів: Місіонер, 1995. 280 с.

References

1. Botsiurkiv, B. (2005). *Ukrainska Hreko-Katolytska Tserkva i Radianska derzhava (1939–1950)*. Lviv: Vyd-vo UKU, 268 p. [in Ukr.].
2. Haikovskyy, M. *Pokhoron Mytropolyta Andreia Sheptytskoho*. Retrieved from <http://old.ugcc.org.ua/ukr/library/jubilee/publication/13>. [in Ukr.].
3. *Haluzevyi derzhavnyi arkhiv Sluzhby bezpeky Ukrainy*. F. 6. Kryminalni spravy na reabilitovanykh osob. 1919–1991 rr., file 74978 FP. Kryminalna sprava Sheptytskoho Kazymyra Ivanovycha, 1947–1948 rr., vol. I, 357 fol. [in Ukr.].
4. Zuliak, I. (2011). Kyrychuk, O., Omelchuk, M. & Orlevych, I. (comp.). «*Nevidomi*» storinky pidhotovky Lvivskoho soboru 1946 r. (na osnovi arkhivnykh dokumentiv). *Istoriia religii v Ukraini: nauk. shchorichnyk, In-t religiiiezn.*, filiiia Lviv. muzeiu istorii religii, Lviv: Lohos, Kn. I, pp. 544–558. [in Ukr.].
5. Serhiichuk, V. (ed.) (2006). *Likvidatsiia UHKTs (1939–1946). Dokumenty radianskykh orhaniv derzhavnoi bezpeky: v 2 t.*, Kyiv: PP Serhiichuk M. I., vol. I, 920 p. [in Ukr.].
6. Serhiichuk, V. (ed.) (2006). *Likvidatsiia UHKTs (1939–1946). Dokumenty radianskykh orhaniv derzhavnoi bezpeky: v 2 t.*, vol. II, 804 p. [in Ukr.].
7. Serhiichuk, V. (ed.). (2012). *Patriarkh Yosyf Slipiy u dokumentakh radianskykh orhaniv derzhavnoi bezpeky. 1939–1987 rr.: u 2 vol.* Kyiv: Vyd-vo PP Serhiichuk M. I., vol. I, 656 p. [in Ukr.].
8. Serhiichuk, V. (2001). *Neskorena Tserkva. Podvyzhnytstvo hreko-katolykiv Ukrainy v borotbi za viru i derzhavu*. Kyiv: Dnipro, 492 p. [in Ukr.].
9. *Tsentralnyi derzhavnyi istorychnyi arkhiv Ukrainy, m. Lviv*. F. 684 Protoihumenat monastyriv chynu sv. Vasylia Velykoho u Lvovi, 1575–1945 rr., inventory 2, file 85. Khronika monastyria sviatoho Yosafata Studiiskoho ustavu (vol. II), 1931–1945 rr., 152 fol. (in Ukr.).
10. Sheptytskyi, Ya. K. (1996). *Otets Klymentii (Sheptytskyi). Zhyttiepys na pidstavi arkhivnykh materialiv rodyny Sheptytskykh*. (N. Pikulyk, L. Senyk, Zh. Maksymovych, Trans.). Lviv: Svichado, 93 p. [in Ukr.].
11. Shkrabiuk, P. (1995). *Vynohradnyk Hospodnii. Istoriia zhyttia o. doktora Yosyfa Kladochnoho*, Lviv: Misioner, 280 p. [in Ukr.].

Victoria Chornopyska, Institute of law, psychology and innovative education Lviv Polytechnic National University, Department of Civil Law and Procedure, PhD (History)

Blessed Klymentii Sheptytskyi as the authority of the UGCC: analysis of religious activity

On the basis of a large array of archival documents and historiographical base, the activity of Klymentii Sheptytskyi as abbot of the Holy Assumption Univ Lavra is highlighted. The analysis of this suggests that the abbot Klymentii not only contributed to the restoration of the model of the convents of the Studio Charter, but thanks to the author's messages and works became the charismatic law-maker of this model. The author found out that the monasteries of the studio, headed by the abbot Klymentii, were able to: consolidate the Ukrainian emigrants, resist the denationalization from both the Russian and Polish sides; to spread education among young people and children, which has influenced the process of education in the religious-patriotic spirit of the Eastern Galician society; to create religious and ecclesiastical periodicals and a network of monastic libraries, which played a significant role in the development of Christian and national ideas among the local population; revive sacred art, which greatly enriched the national culture; support and care for the vulnerable, including orphans, the sick and the poor. In the article it is proved that the activity of abbot Klymentii (Sheptytskyi), first, became an important factor and criterion of moral and spiritual enrichment of Ukrainians, secondly, is a clear statement that the GCC stood on the principles of Christian morality, national and cultural tolerance and upholding — religious interests of Ukrainian, and the monasteries of the Studio Charter became one of the greatest expressors, the guarantor of the realization of national and cultural interests of Ukrainians in Eastern Galicia.

Keywords: *Ukrainian Greek Catholic Church (UGCC), Klymentii Sheptytskyi, church-religious complex, clergy, repression, liquidation of the UGCC, soviet government.*